

УДК 351.712:343.352

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.44>

АНТИКОРУПЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ У ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА НАПРЯМИ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Замрига А.В.,
*кандидат економічних наук,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного та міжнародного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
ORCID: 0000-0001-8919-6633
e-mail: artur.zamryha@kneu.edu.ua*

Одуха М.В.,
*кандидат юридичних наук,
заступник директора, науковий співробітник,
Приватна установа «Науково-дослідний інститут
морського і космічного права»
ORCID: 0009-0001-0898-8477
e-mail: 9523390m@gmail.com*

Замрига А.В., Одуха М.В. Антикоруptionні механізми у публічних закупівлях: міжнародний досвід та напрями адаптації в Україні.

Стаття присвячена комплексному дослідженню антикорупційних механізмів у сфері публічних закупівель як одного з ключових елементів забезпечення доброчесності публічного управління та економічної безпеки держави. У статті автором аналізується міжнародний досвід запобігання корупції у закупівельних процедурах, зокрема підходи Європейського Союзу, рекомендації ОЕСР, стандарти Світового банку та практики держав, що продемонстрували високу ефективність інституційних та цифрових інструментів прозорості. Особлива увага приділяється поєднанню правових, організаційних і технологічних механізмів контролю, включаючи системи відкритих даних, електронні платформи закупівель, інститути незалежного нагляду та ризик-орієнтований аудит.

Обґрунтовується теза про те, що ефективність антикорупційної політики у публічних закупівлях визначається не лише наявністю формальних заборон, а й якістю процедурного регулювання, рівнем цифровізації, підзвітністю замовників та реальними можливостями громадського контролю. На основі порівняльно-правового аналізу автором визначаються напрями адаптації міжнародних моделей до української правової системи з урахуванням інституційних особливостей, євроінтеграційних зобов'язань та потреб післявоєнного відновлення.

У статті акцентовано увагу, що гармонізація закупівельного законодавства з міжнародними антикорупційними стандартами має супроводжуватися розвитком практик доброчесного адміністрування та підвищенням професійної відповідальності суб'єктів публічних закупівель.

Запропонований та проведений аналіз підтверджує, що сталі антикорупційні результати досягаються за умови системної взаємодії нормативних гарантій, інституційної спроможності та цифрової інфраструктури. Саме інтегрованість цих елементів формує довіру до закупівель і знижує корупційні ризики.

Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення національної антикорупційної політики, реформування процедур закупівель та формування довгострокової моделі прозорого управління публічними ресурсами.

Ключові слова: публічні закупівлі, антикорупційні механізми, міжнародні стандарти, прозорість, доброчесність, адаптація законодавства, європейська інтеграція.

Zamryga A.V., Odukhа M.V. Anti-corruption mechanisms in public procurement: international experience and directions of adaptation in Ukraine.

The article is devoted to a comprehensive study of anti-corruption mechanisms in the field of public procurement as one of the key elements of ensuring the integrity of public administration and the economic security of the state. In the article, the author analyzes international experience in preventing corruption in procurement procedures, in particular, the approaches of the European Union, OECD recommendations, World Bank standards and state practices that have demonstrated the high effectiveness of institutional and digital transparency tools. Particular attention is paid to the combination of legal, organizational and technological control mechanisms, including open data systems, electronic procurement platforms, independent oversight institutions and risk-based audit.

The thesis is substantiated that the effectiveness of anti-corruption policy in public procurement increases not only with formal prohibitions, but also with procedural regulation, the level of digitalization, accountability of customers and real opportunities for public control. Based on a comparative legal analysis, the author provides directions for adapting international models to the Ukrainian legal system, taking into account institutional features, European integration obligations, and the needs of post-war reconstruction.

The article emphasizes that the harmonization of procurement legislation with international anti-corruption standards should be accompanied by the development of good administration practices and increased professional responsibility of public procurement entities.

The proposed and conducted analysis confirms that stable anti-corruption results are achieved under the condition of systemic interaction of regulatory guarantees, institutional favorability, and digital infrastructure. It is the integration of these elements that builds trust in procurement and reduces corruption risks.

The results of the study can be used to improve national anti-corruption policy, reform procurement procedures, and form a long-term model of transparent management of public resources.

Key words: public procurement, anti-corruption mechanisms, international standards, transparency, integrity, adaptation of legislation, European integration.

Постановка проблеми. Відомим є те, що сфера публічних закупівель традиційно належить до найбільш вразливих до корупційних ризиків сегментів публічного управління, оскільки вона у собі поєднує значні фінансові потоки, дискреційні повноваження посадових осіб та складні процедурні механізми розподілу ресурсів. В умовах трансформації державного управління, та поглиблення євроінтеграційних процесів питання забезпечення доброчесності закупівель набуває зараз і набуде в майбутньому стратегічного значення для економічної безпеки нашої держави. Водночас, варто зазначити, що корупційні фактори та ризики в даній сфері не лише знижують ефективність використання коштів, а й підривають довіру до інститутів влади, спотворюють конкуренцію та стримують інвестиційний розвиток.

Разом з тим, сьогодні сучасні антикорупційні стратегії дедалі більше орієнтуються на поєднання нормативного регулювання, цифрових інструментів прозорості та інституційного контролю. Міжнародний досвід з даного питання свідчить, що ізольовані правові заборони не здатні самостійно мінімізувати корупційні ризики без належної процедурної архітектури та ефективної системи підзвітності. У зв'язку з цим актуалізується потреба у комплексному аналізі міжнародних моделей протидії корупції у публічних закупівлях та визначенні можливостей їх адаптації до українського правового середовища.

Метою дослідження є системний аналіз міжнародних антикорупційних механізмів у сфері публічних закупівель та обґрунтування напрямів їх адаптації до української правової системи з урахуванням інституційних особливостей, євроінтеграційних зобов'язань і потреб модернізації публічного управління.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика протидії корупції у сфері публічних закупівель активно досліджується як у національній, так і в зарубіжній правовій науці. Національні науковці розглядають закупівельні процедури переважно крізь призму адміністративно-правового регулювання, механізмів державного контролю та електронного врядування. Значна увага приділяється інституційним реформам, запровадженню електронних платформ та ролі громадського моніторингу. Варто відмітити таких науковців як: А.М. Бровдій, І.В. Влялько, К.Ю. Водоласкова, О.С. Мельников, Д.Є. Мартинович, В.К. Малолітнева, Ю.О. Оврамець, Я.В. Петруненко, Г.І. Пінькас, К.І. Фамієва, та ін.

У міжнародній доктрині публічні закупівлі аналізуються в ширшому контексті добросовісного врядування, економічної конкуренції та управління ризиками. Рекомендації ОЕСР, нормативні акти Європейського Союзу та стандарти міжнародних фінансових організацій формують комплексну концепцію «integrity in procurement», яка передбачає інтеграцію правових, організаційних і технологічних запобіжників. Разом з тим, питання імплементації цих моделей у правові системи держав із перехідною економікою потребує додаткового теоретичного осмислення та вивчення, що зумовлює актуальність подальших досліджень. Особливо це стосується поєднання цифрових інструментів із традиційними правовими механізмами контролю.

Вклад основного матеріалу. Антикорупційні механізми у сфері публічних закупівель слід розглядати як багаторівневу систему правових, організаційних та технологічних інструментів, спрямованих на мінімізацію ризиків зловживань. Їх ефективність визначається не окремими заходами, а узгодженістю елементів системи.

Антикорупційні механізми у сфері публічних закупівель в Україні формувалися в умовах одночасного впливу внутрішніх інституційних трансформацій та зовнішніх інтеграційних зобов'язань. Закупівельна система стала одним із перших сегментів публічного управління, у якому цифровізація була використана не лише як інструмент адміністративної ефективності, а як цілеспрямований антикорупційний механізм. У цьому контексті, можна сказати, електронізація процедур виступає не допоміжним елементом, а структурною основою нової моделі прозорого розподілу публічних ресурсів.

Українська модель публічних закупівель демонструє перехід від адміністративно закритої системи до архітектури відкритих даних, що дозволяє поєднати державний контроль із громадським наглядом. Принцип публічності закупівель трансформувався з формального обов'язку оприлюднення інформації у механізм постійного суспільного моніторингу. Саме відкритість процедур створює середовище, у якому корупційні практики втрачають прихований характер і стають об'єктом автоматизованого аналізу та зовнішнього аудиту.

Разом з тим цифровізація не усуває корупційні ризики сама по собі. Вона лише змінює їхню природу, переводячи потенційні зловживання з площини прямого втручання у сферу можливого маніпулювання правилами, дискреційними повноваженнями та інтерпретацією нормативних положень. Це означає, що технологічні інструменти повинні супроводжуватися чіткою процедурною регламентацією, стабільністю законодавства та ефективною системою відповідальності.

Тут варто додати, що ключовою особливістю української закупівельної реформи є інтеграція принципів відкритих даних у правову систему. Доступність інформації про закупівлі створює умови для формування багаторівневої моделі контролю, у якій поєднуються державні аудиторські механізми, антикорупційні інституції та громадські ініціативи. Така структура відповідає сучасним міжнародним підходам до управління ризиками, де запобігання корупції розглядається як спільна відповідальність держави і суспільства.

Водночас інституційна ефективність цієї моделі залежить від здатності держави забезпечити узгодженість між цифровими інструментами та правовими процедурами. Проте, часті зміни нормативного регулювання, фрагментарність підзаконних актів і нестабільність правозастосовної практики можуть нівелювати позитивний ефект технологічних реформ. Тому питання гармонізації законодавства з європейськими стандартами повинно розглядатися не як формальна імплементація директив, а як побудова стійкої інституційної архітектури.

Варто зазначити, що в Україні відносини зі здійснення публічних закупівель врегульовані Законом України «Про публічні закупівлі» [1], який визначає правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад. Метою вказаного Закону є забезпечення ефективного та прозорого здійснення закупівель, створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері, розвиток добросовісної конкуренції. Також вищезгаданий Закон України «Про публічні закупівлі» має на меті адаптувати законодавство України *acquis* Європейського Союзу на виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом (далі – ЄС), Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Вказане положення закріплене в самому Законі.

Отож, зважаючи на вищезазначене, доцільно підмітити, що європейський вектор розвитку України передбачає, серед іншого, й інтеграцію ринку публічних закупівель України до світового ринку публічних закупівель, зокрема, ЄС.

31 жовтня 2003 року Україна підписала Конвенцію ООН проти корупції, яку у подальшому було ратифіковано 18 жовтня 2006 року, з набуттям чинності з 1 січня 2010 року. Відповідно до статті 9 Конституції України [2], з моменту ратифікації Конвенція стала невід'ємною частиною національного законодавства України і має переважну силу над будь-якими положеннями національного законодавства, які суперечать положенням Конвенції.

Розглядаючи питання запозичення міжнародного досвіду у сфері правового регулювання публічних закупівель крізь призму антикорупційної політики, слід відзначити, що у світовій практиці сформовано значний комплекс інструментів запобігання зловживанням у закупівельних процедурах. Ці механізми охоплюють не лише нормативні обмеження, а й системи інституційного нагляду, цифрової прозорості та ризик-орієнтованого контролю. Накопичений іноземними державами досвід може бути ефективно адаптований до українського правового середовища за умови врахування національних політичних, соціально-економічних та управлінських особливостей. У цьому контексті доцільним є звернення до аналізу антикорупційних моделей правового регулювання публічних закупівель у таких країнах Європи як Німеччина, Італія, Франція.

Отож, у Німеччині внутрішній національний закон про публічні закупівлі імплементує Директиву 2004/17/ЄС та Директиву 2004/18/ЄС до існуючої багатопарової структури правових норм. Ці норми встановлюються законом про обмеження конкуренції (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen, ARC), постановою про державні закупівлі (Vergabeverordnung, PPR), а також, що є не менш важливим, - договірними правилами стосовно стимулювання укладення контрактів на виконання державних робіт, послуг або контрактів на виконання професійних послуг (VOB/A, VOL/A та VOF) [3, с. 809].

Усі інші контракти в Німеччині регулюються федеральними та муніципальними законами про бюджет, які не надають індивідуальних прав замовникам. До прикладу, закон про бюджет може надавати індивідуальні права лише разом із конституційними правами – такими, що застосовуються до всіх учасників. Це залишає заявникам декілька способів оскарження винесеного рішення стосовно контрактів, вартість яких не досягає порогових величин. У такому разі загальноприйнятним рішенням є прохання про відшкодування збитків. На додачу до норм закупівель ЄС, законодавство Німеччини у сфері закупівель має положення стосовно укладання контрактів, вартість яких нижча від порогових величин. Німецький закон про державні закупівлі також імплементує GPA більш деталізовано – наприклад, щодо принципу нейтралітету виробника та продукту, кроків з оцінки процедур тощо [4, с. 143-144].

Антикорупційна модель публічних закупівель у Німеччині ґрунтується на поєднанні детального процедурного регулювання, обмеження дискреційних повноважень замовників та багаторівневої системи інституційного контролю. Важливим запобіжником корупційних ризиків є функціонування реєстру недобросовісних постачальників, незалежних органів оскарження та обов'язкових корпоративних комплаєнс-механізмів. Додаткову антикорупційну гарантію створює електронізація закупівель, яка забезпечує прозорість процедур і можливість повного аудиту прийнятих рішень.

Цікавим є досвід Італії з даного питання. Тут першочергово варто наголосити, що система державних закупівель в Італії є поєднанням децентралізованої та централізованої системи закупівель; державна організація CONSIP є головним централізованим органом закупівель, а замовники розподілені між міністерствами, центральними офісами, провінціями, територіальними органами самоврядування та комунальними підприємствами.

Державні закупівлі в Італії регулюються Кодексом державних контрактів (Законодавчий декрет 50/2016, який набув чинності 19 квітня 2016 р.), який також імплементує три директиви ЄС (Директива № 23 від 2014 року Про концесії, Директива № 24 від 2014 року щодо публічних закупівель у державному секторі та Директива № 25 про закупівлі у сфері комунальних та інфраструктурних послуг).

Загалом, італійська модель публічних закупівель демонструє поєднання централізованого координаційного управління та децентралізованого виконання процедур, що створює структурні запобіжники концентрації корупційних ризиків. Функціонування CONSIP як центрального закупівельного органу забезпечує стандартизацію процедур, прозорість під час укладання контрактів та уніфікований контроль, тоді як імплементация директив ЄС через Кодекс державних контрактів формує нормативну основу для підзвітності та конкурентності. Така інституційна архітектура підсилює антикорупційні гарантії через поєднання правового регулювання, централізованого моніторингу та багаторівневої відповідальності замовників.

Натомість у Франції більша частина питань, що пов'язані із публічними закупівлями, регулюється Кодексом про публічні закупівлі (Code des marchés publics, CMP), а для тих органів-замовників, які виключені зі сфери дії CMP, діє Ордонанс 2005-649. Це законодавство доповнюється низкою указів і міністерських розпоряджень. Зокрема, французькі закони та кодекси, які імплементують директиви ЄС про засоби правового захисту (згаданий вище Ордонанс, Кодекс про адміністративні суди (Code de justice administrative) і Цивільний процесуальний кодекс (Code de procédure civile)), встановлюють спеціальні процедури, де час має суттєве значення (référé précontractuel) [5].

Варто зазначити, що вищевказане законодавство включає положення директив ЄС про публічні закупівлі і встановлює правила, що застосовуються до: укладання контрактів, вартість яких нижча за порогові значення, що містяться у відповідних директивах ЄС (наприклад, публікація вимог щодо контракту); виконання контракту про державні закупівлі [4, с. 165-166].

Французька система правового регулювання публічних закупівель формує ефективні антикорупційні гарантії через поєднання детального нормативного регулювання та прискорених процедур судового захисту. Наявність спеціальних механізмів попереднього судового контролю (référé précontractuel) забезпечує оперативне реагування на порушення ще до укладення контракту, що істотно знижує ризик зловживань. Імплементация директив ЄС у національне законодавство доповнюється вимогами прозорості та контролю за виконанням договорів, формуючи безперервну систему нагляду за закупівельним процесом.

Варто також наголосити, що міжнародні стандарти протидії корупції у сфері публічних закупівель значною мірою формуються під впливом рекомендацій ОЕСР та політик Світового банку, які розглядають закупівлі як зону підвищених управлінських ризиків. Рекомендації ОЕСР щодо доброчесності в публічних закупівлях акцентують увагу на системному управлінні ризиками, професійній етиці замовників, відкритості даних та незалежному нагляді, тоді як стандарти Світового банку зосереджені на прозорості процедур, конкурентності та запобіганні конфлікту інтересів. Сукупність цих підходів формує міжнародну модель антикорупційної архітектури, орієнтовану не лише на реагування на порушення, а передусім на їх превенцію через інституційні та цифрові механізми контролю.

Висновки. У результаті проведеного дослідження варто зазначити, що антикорупційні механізми у сфері публічних закупівель формують самостійну підсистему публічного управління, ефективність якої визначається не окремими заборонними нормами, а цілісністю інституційної та процедурної архітектури. Міжнародний досвід демонструє, що стійке зниження корупційних ризиків досягається лише за умов поєднання детального правового регулювання, незалежного нагляду, цифрової прозорості та професійної відповідальності суб'єктів закупівель. Європейські моделі, зокрема практика Німеччини, Італії та Франції, підтверджують важливість обмеження дискреційних повноважень, розвитку централізованого моніторингу, оперативних механізмів судового захисту та комплаєнс-орієнтованого підходу до участі бізнесу у державних контрактах.

Рекомендації ОЕСР та стандарти Світового банку доповнюють європейський підхід концепцією системного управління ризиками, у межах якої публічні закупівлі розглядаються як зона підвищеної управлінської відповідальності. Вони акцентують на превентивному характері антикорупційної політики, розвитку культури доброчесності, відкритості даних і багаторівневого контролю. Сукупність цих інструментів формує міжнародну модель антикорупційної архітектури, орієнтовану на попередження зловживань, а не лише на їх покарання.

Для України ключовим завданням є не механічне запозичення іноземних практик, а їх адаптація до національного правового та інституційного контексту. Ефективність подальших реформ залежить від гармонізації законодавства з *acquis* ЄС, стабільності нормативного середовища, розвитку електронних інструментів контролю та підвищення професійної компетентності замовників. Водночас антикорупційна політика у сфері закупівель повинна розглядатися як складова довгострокової стратегії доброчесного врядування, спрямованої на формування довіри до державних інститутів і забезпечення економічної безпеки. Саме інтегрованість правових, інституційних і цифрових механізмів здатна створити стійку модель прозорого управління публічними ресурсами в умовах європейської інтеграції та післявоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України. Про публічні закупівлі. Від 25.12.2015 р. № 922-VIII. З подальшими змінами. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 9. Ст. 89.

2. Конституція України. Від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. З подальшими змінами. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Öffentliches Auftragsrecht. Lenz C. EU- und EG-Vertrag / Carl Lenz, Klaus-Dieter Borchardt. Linde Verlag. 2006. S. 783–810.
4. Влялько І.В. Правове регулювання державних закупівель в ЄС : дис. ... канд. юрид. наук. 2009. К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. 219 с.
5. Laloum T. France: Getting the Deal Through – public procurement. Laloum Thierry and Deslandres Juliette. Freshfields Bruckhaus Deringer. 2007. P. 69–74.

Дата першого надходження рукопису до видання: 3.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 5.03.2026

© Замрига А.В., Одуха М.В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0